

ΠΡΩΤΟΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΣ

Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΟΥ ΡΑΣΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ '21

Η συμμετοχή του Οικουμενικού Πατριαρχείου και γενικά όλου του Ράσου στον πανεθνικό Αγώνα του '21 ήταν αδύνατη χωρίς μία πολύ δύσκολη αυθυπέμβαση. Και η αυθυπέμβαση αυτή δεν έχει σχέση, όπως θα δεχόταν η αντικληρική προπαγάνδα, με κάποια εθελοδοουλία ή αδιαφορία για το Γένος. Αντίθετα, σχετιζόταν άμεσα με την γνήσια και αυθεντική αποκατάστασή του. Ας θυμηθούμε εδώ το βαθύτερο στόχο της Εθναρχίας και του Κλήρου μέσω της «περιορισμένης συνεργασίας» με τον κατακτητή. Ήταν η ανάσταση όλου του Ρωμαϊκού, δηλαδή της αυτοκρατορίας της Ρωμανίας, με την παλαιά έκταση και εὐκλεία της. Αυτό εννοούσε ο Πατροκοσμάς λέγοντας συχνά: «αυτό μια μέρα θα γίνει ρωμαϊκό». Αυτό εννοούσε και ο Ρήγας Βελεστινλής, έστω και σε ένα άλλο ιδεολογικό πλαίσιο, όταν έλεγε στο «Θούριό» του: «Βούλγαροι κι Αρβανίτες και Σέρβοι και Ρωμηοί, αράπηδες και άσπροι, με μια κοινή ορμή, για την ελευθερίαν να ζώσωμεν σπαθί».

Μετά το κίνημα του Αλ. Υψηλάντη θα αλλάξει αυτός ο ρωμαϊκος-οικουμενικός στόχος του Ρήγα και των Κολλυβάδων, που ήταν ο στόχος της Εθναρχίας¹. Από τη μεγαλοϊδεατική ιδεολογία του Γένους θα ενταχθεί ο Αγώνας στο πλαίσιο της αρχής των εθνότητων -καρπού της Γαλλικής Επανάστασεως-, στοχεύοντας όχι πια στην ανασύσταση της αυτοκρατορίας, αλλά στη δημιουργία ενός μικρού ανεξάρτητου κράτους, στο οποίο θα «στριμωχνόταν» κυριολεκτικά (πρβλ. το 1922) το Ελληνικό Έθνος. Αυτό το πέρασμα από τη Ρωμαϊκή Οικουμένη στο Ελληνικό κράτος ισοδυναμούσε με θάψιμο της Ρωμηοσύνης. Έτσι ο αγώνας του '21 εντάχθηκε στα σχέδια των Μεγάλων Δυνάμεων της Ευρώπης για την αυτοκρατορία της Ρωμανίας. Στις ευρωπαϊκές αυλές, όπως λ.χ. του Ναπολέοντος, καθορίστηκε ο χαρακτήρας της Ελληνικής Επανάστασεως, που δεν θα έχει πια ρωμαϊκο-οικουμενικό χαρακτήρα, αλλά στενά εθνικό και κατ' ουσίαν «αρχαιοελληνικό». Θα είναι επανάσταση των Ελλήνων του Ελλαδικού Θέματος όχι μόνο εναντίον των Τούρκων, αλλά και εναντίον της Ρωμαϊκής Εθναρχίας, ως συνέχειας της «Ρωμαϊκής Βασιλείας» των «Βυζαντινών»². Το πραξικοπηματικό Αυτοκέφαλο της Ελλαδικής Εκκλησίας (1833) είναι η απτή επιβεβαίωση αυτών των ξενόφερτων προσανατολισμών.

Η συμμετοχή, συνεπώς, του Ράσου -και μάλιστα του Οικουμενικού Πατριαρχείου- στον Αγώνα υπήρξε δείγμα υψηλής αυθυπερβάσεως και αυτοθυσίας, αφού ήταν πια φανερό, ότι ο Αγώνας είχε σαφώς αντιρωμαϊκό και αντιεθναρχικό χαρακτήρα, στρεφόμενο και κατά του Πατριάρχου, ως Εθναρχου των Ρωμηών³. Η συμμετοχή δε αυτή ομολογείται από εκείνους, που την έζησαν σ' όλη τη διάρκεια του Αγώνα και ήταν σε θέση να την επιβεβαιώσουν.

«Πλησίον εις τον Ιερέα -έλεγε ο Θ. Κολοκοτρώνης- ήτο ο λαϊκός, καθήμενοι εις ένα σκαμνί, Πατριάρχης και τζομπάνης, ναύτης και γραμματισμένος, ιατροί, κλεφτοκαπεταναίοι, προεστοί και έμποροι»⁴.

Ο ιστορικός του 19ου αιώνα Χρ. Βυζάντιος σημειώνει: «Προύχοντες, κληρικοί, αρματολοί και κλέφται, λόγιοι και πλούσιοι, συνεφώνησαν ή μάλλον συνώμοσαν και παραχρήμα επανεστάτησαν κατά της τουρκικής δυναστείας»⁵.

Ο εθνικός ιστορικός μας Κ. Παπαρηγόπουλος ομολογεί: «...Οσαδήποτε και αν υπήρξαν τα αμαρτήματα πολλών εκ των Πατριαρχών, ουδείς, όμως, εξ αυτών, ουδείς ωλίσθησε περί την ακριβή του πατρίου δόγματος και των υλάτων εθνικών συμφερόντων τήρησιν»⁶.

Ανάλογα αποτιμούν τη στάση του Ράσου στην Επανάσταση ο Δ. Κόκκινος, ο Δ. Φωτιάδης, ο Σπ. Μαρινάτος, ο Ι. Συκουτρής, ο Κ. Βοβολίνης, ο Ν. Τωμαδάκης, ο Απ. Βακαλόπουλος κ.ά.⁷.

Υπάρχουν, βέβαια, και επικριτές του Κλήρου, και των Αρχιερέων, που αμφισβητούν ή και αρνούνται την ειλικρινή και άδολη συμμετοχή τους στον Αγώνα. Τέτοιες θέσεις έχουν κατά καιρούς υποστηρίξει ο Γ. Κορδάτος (ιστορικός μαρξιστής), ο Γ. Σκαρίμπας (λογοτέχνης μαρξιστής, αλλ' όχι ιστορικός), ο Μάριος Πλωρίτης (φιλόλογος κριτικός, αλλ' όχι ιστορικός), ο Γ. Καρανικόλας (δημοσιογράφος, όχι ιστορικός)⁸ κ.ά. Οι θέσεις αυτές επαναλαμβάνονται στερεότυπα από άλλους λιγότερο σημαντικούς και άσχετους με την ιστορική έρευνα. Αρκεί να μελετήσει κανείς το «Δελτίον» της Ο.Λ.Μ.Ε.⁹, για να διαπιστώσει πώς αυτούσιες οι ιδεολογικές αυτές ερμηνείες για το '21 περνούν στο χώρο της παιδείας. Το πραγματικά, όμως, ανέντιμο είναι, ότι στη μάχη της Αλαμάνας επαινείται μεν ο Αθανάσιος Διάκος, ως «κατώτερος» κληρικός, όχι όμως και ο οργανωτής και αρχηγός του ελληνικού σώματος Μητροπολίτης Σαλώνων Ησαΐας, που έπεσε ηρωικά στη μάχη μαζί με τον αδελφό του παπα-Γιάννη, έγγαμο και πατέρα πολλών τέκνων. Αλλά πρέπει να πολεμούνται οι «δεσποτάδες»!

Το τραγικά απελπιστικό δε είναι, ότι πολλές από τις παλαιότερες τοποθετήσεις έχουν πιεζοθετηθεί και στο χώρο της μαρξιστικής ιστορικής Σχολής, οπότε οι υποστηρικτές τους αποδεικνύονται «παλαιομοδίτες» στο χώρο του ιστορικού ερασιτεχνισμού. Νεώτεροι μαρξιστές ιστορικοί έχουν αποκηρύξει την ερμηνευτική μέθοδο του Γ. Κορδάτου και απομακρυνθεί από την ιδεολογική προοπτική του. Επίσης έχουν απορρίψει την προπολεμική θεωρία του «λαϊκισμού» (π.χ. Λέων Στρίγκας). Έτσι, ο Π. Ρούσος δέχεται την Επανάσταση του '21 ως εθνικοαπελευθερωτική και ομολογεί: «Σε σύγκριση με το εθνικό το κοινωνικό έρχεται στο υπόστρωμα». Ανάλογα δέχονται ο καθηγ. Βασ. Φίλιας, ο Λέων Στρίγκας, η Ελ. Αντωνιάδη-Μπιμπλικού κ.ά.¹⁰. Η επικρατούσα στο χώρο της μαρξιστικής σκέψης σήμερα θέση είναι, ότι η Επανάσταση του '21 είναι εθνικοαπελευθερωτική, με κοινωνικό περιεχόμενο, αλλά μία, στην οποία έλαβαν μέρος οι πιο ετερόκλητες δυνάμεις, κάθε μια με τις δικές της προϋποθέσεις και στοχοθεσία. Δεν έχει εκλείψει, όμως, τελείως η ιδεολογική προσέγγιση, που αναιρεί κάθε δυνατότητα ιστορικής-επιστημονικής κατανοήσεως και ερμηνείας.

Ένα από τα επισημότερα θύματα της παρατεινόμενης αυτής ιδεολογικής αδιαλλαξίας είναι ο Μέγας Οικουμενικός Πατριάρχης του Αγώνα, Άγιος Γρηγόριος Ε'¹¹. Η ερμηνεία της στάσης του στον Αγώνα απαιτεί επαρκή γνώση της εποχής (ιστορικά, κοινωνιολογικά, πολιτικά, διπλωματικά) και τη χρήση ορθών κριτηρίων, συγχρόνων δηλαδή και όχι σημερινών (ιστορικός αναχρονισμός). Ο σοφός εκείνος Γενάρχης, πώς ήταν δυνατό να παραβλέπει τους αρνητικούς παράγοντες, που απειλούσαν κάθε επαναστατική σκέψη (Ιερά Συμμαχία, Τσάρος, προηγούμενες οικτρές αποτυχίες, π.χ. 1790); Γιατί να απαιτεί κανείς λιγότερη σύνθεση από εκείνη του Κοραή και του Καποδίστρια, που ήσαν τελείως αρνητικοί στα σχέδια εξεγέρσεως; Και όμως, σε καμμία παρακωλυτική ή αποτρεπτική ενέργεια δεν προέβη, η δε αλληλογραφία του είναι σαφώς θετική και φανερώνει την εσωτερική συμμετοχή του στα σχέδια της Φιλικής, θα ερωτήσει, βέβαια, κανείς: και ο περιβόητος αφορισμός του κινήματος Υψηλάντου-Σούτσου; Δεν είναι σαφής αντίδραση του Γρηγορίου; Έτσι, άλλωστε, ερμηνεύεται ως σήμερα από την αρνητική κριτική. Μπορεί, όμως, να «ερμηνευθεί» ο αφορισμός χωρίς να ληφθεί υπόψη το κλίμα μέσα στο οποίο έγινε; Και ποιο ήταν το κλίμα αυτό¹²; -Εκρηξη της οργής του Σουλτάνου (απόλυτου κυρίου πάνω σε κάθε υπήκοο) - Άμεσος κίνδυνος γενικής σφαγής των Ρωμηών (ομολογία εκθέσεων των ξένων της Κωνσταντινουπόλεως)¹³. Απερίγραπτες θηριωδίες, που προοίωνιζαν τη συνέχεια -Παύση από τον Σουλτάνο δύο Μ. Βεζήρηδων, με την κατηγορία της επεικούς στάσεως έναντι των Ρωμηών- Απαγχονισμός του Σεΐχουλιολάμη (Θρησκευτικού αρχηγού), κατηγορουμένου για απείθεια (δεν εξέδωσε φετβά για την σφαγή και εξόντωση των Ρωμηών)¹⁴ - Εκτελέσεις Φαναριωτών (Μουζούρηδων και Μητροπολιτών) κ.λπ.

Ποιος μπορεί μετά από όλα αυτά να αρνηθεί, ότι ο αφορισμός ήταν πράξη ανάγκης και «στάχτη στα μάτια του Σουλτάνου»; (Νικοπόλεως Μελέτιος). Αυτή ακριβώς ήταν και η ερμηνεία του άμεσα θιγομένου από τον αφορισμό Αλ. Υψηλάντη: «Ο Πατριάρχης βιαζόμενος υπό της Πόρτας, σας στέλλει αφοριστικά και Εξάρχους, παρακινώντας σας να ενωθήτε με την

Πόρταν. Εσείς, όμως, να τα θεωρήτε αυτά ως άκρα, καθότι γίνονται με βίαν και δυναστείαν και άνευ της θελήσεως του Πατριάρχου»¹⁵. Μόνο, λοιπόν, μετά από γνώση όλων αυτών μπορεί να εκτιμηθεί σωστά και ο απαγχονισμός του Γρηγορίου. Ο πρώτος Πατριάρχης της Ρωμηοσύνης εκτελέστηκε ως «προδότης» του Σουλτάνου και όχι των Ρωμηών¹⁶. Και εύλογα, αφού τοπικά ήταν ο δεύτερος μετά τον Σουλτάνο αξιωματούχος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ενώ δε ο αφορισμός δεν είχε καμιά αρνητική απήχηση στον Εθνικό Αγώνα, αφού ήταν γνωστή η προέλευσή του, το «σχοινί του Πατριάρχου» ανέπτυξε μίαν εφεργετική δυναμική, διότι έγινε κινητήρια δύναμη στο αγωνιζόμενο Έθνος.

Η ιδεολογικοποιημένη ερμηνεία δεν αφήνει, όμως, άθικτους και τους άλλους Αρχιερείς. Θέλοντας να μειώσουν τη διακεκριμένη συμμετοχή αρχιερέων, όπως λ.χ. ο Παλαιών Πατρών Γερμανός ή ο Σαλώνων Ησαΐας, μιλούν για «εκατοντάδες αρχιερέων» (Σκαρίμπας), η συντριπτική πλειοψηφία των οποίων (δήθεν) απέσχε και υπονόμευσε τον Αγώνα¹⁷. Έχουν, όμως, έτσι τα πράγματα;

Οι Αρχιερείς του Οικουμενικού Θρόνου δεν ξεπερνούσαν τους 200, στις 171 συνολικά επαρχίες του. Ο αριθμός δε αυτός περιλαμβάνει και τους Αρχιερείς των άλλων ρωμαϊκών Πατριαρχείων, που ήταν στα όρια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας¹⁸. Ο Σπ. Τρικούπης, Θ. Φαρμακίδης κ.ά. δέχονται τον αριθμό 180, οι δε τιτουλάριοι Αρχιερείς δεν υπερβαίνουν τους 20¹⁹. Ποια ήταν, λοιπόν, η συμμετοχή αυτών των Αρχιερέων στη Φιλική Εταιρεία²⁰.

Παρά τον αστικό χαρακτήρα της Φιλικής, οι πρωτεργάτες της δεν είχαν δυτική αντιφεουδαρχική συνείδηση, διότι στην «καθ' ημάς Ανατολήν» δεν υπήρχε φεουδαρχία φραγκικού τύπου (φυσική αριστοκρατία). Γι' αυτό, ενώ στη Δύση ο Κλήρος, και μάλιστα οι Επίσκοποι, εθεωρούντο προέκταση της τάξεως των Ευγενών, η Φιλική στράφηκε εδώ στον Κλήρο και μάλιστα στις κεφαλές του. Αυτό επιβεβαιώνει και ο Κορδάτος: «Οι Φιλικοί [...] επεδίωξαν να δώσουν χαρακτήρα πανεθνικόν εις την οργανωμένην επανάστασιν και δι' αυτό προσηλότισαν και μερικούς Φαναριώτας και ανωτέρους Κληρικούς²¹. Το επίθετο («μερικούς») απορρέει από το ιδεολογικό πρίσμα του Κορδάτου και δεν ανταποκρίνεται στο ελάχιστο στα πράγματα.

Από το 1818 μνήθηκαν στην Φ.Ε. όλοι σχεδόν οι Αρχιερείς της Πελοποννήσου²² κάτι, που αναγκάζεται να το παραδεχθεί ο αγαθότερος Σκαρίμπας: «Η Φ.Ε. [...] στον κόλπο είχε μνήσει όλους σχεδόν τους Παλαιοελλαδίτες κοτσαμπλάσηδες και προπαντός τους δεσποτάδες»²³. Η αλήθεια είναι ότι ως Ρωμηοί οι ηγέτες της Φιλικής γνώριζαν την επιρροή των Αρχιερέων στο λαό. Μέσα στα έτη 1818-21 όλοι σχεδόν οι Αρχιερείς έγιναν μέλη της Φιλικής. Μαρτυρίες αδιαμφισβήτητες καλόπουν 81 περιπτώσεις. Για έναν αριθμό αποσιάζουν μαρτυρίες, χωρίς, όμως, να μπορεί να υποστηριχθεί, ότι δεν είχαν μνηθεί και εκείνοι. Απουσιάζει, όμως, και κάθε μαρτυρία για προβολή αρνήσεως ή για υπονόμηση του έργου της Εταιρείας. Οι περισσότεροι ιστορικοί δέχονται, ότι οι Αρχιερείς υπήρξαν η σπονδυλική στήλη της Φιλικής και ο κύριος παράγων του έργου της λόγω του υψηλού κύρους τους στο Λαό²⁴. Αν οι Αρχιερείς εξ άλλου δεν περιέβαλλαν με την αγάπη τους το έργο της Φιλικής, πολλά πράγματα μπορούσαν να ανατραπούν. Μια αναφορά, τέλος, στην ποσοστιαία σύνθεση της Φιλικής δίνει τα στοιχεία: Κληρικοί 9,5%, Αγρότες 6% και Πρόκριτοι 11,7%²⁵.

Ιδιαίτερα από την περιοχή της Ελλάδος αναφέρονται επώνυμα στις πηγές 73 Αρχιερείς, που έλαβαν ενεργό μέρος στον Αγώνα. 42 Αρχιερείς υπέστησαν ταπεινώσεις, εξευτελισμούς, φυλακίσεις, διώξεις κάθε είδους, βασανιστήρια, εξορίες κ.λπ. Δύο Οικουμενικοί Πατριάρχες (Γρηγόριος Ε', Κύριλλος ΣΤ') και 45 Αρχιερείς (Μητροπολίτες) εκτελέστηκαν ή έπεσαν σε μάχες. Κατά τον Γάλλο Πρόξενο Πουκεβίλ οι κληρικοί-θύματα του Αγώνα ανέρχονται συνολικά σε 6.000²⁶.

Υπάρχει, όμως, και το «εξ αντιθέτου» επιχείρημα. Η μαρτυρία των Τούρκων ιστορικών για τη δράση του ελληνορθόδοξου Κλήρου στον Αγώνα του '21²⁷. Έτσι ο Μώραλη Μελίκ Μπέη δέχεται ότι «τον λαόν (της Πελοποννήσου) υπεκίνησαν οι έχοντες συμφέροντα και σχέσεις μετά τούτων, οι έμποροι, οι πρόκριτοι, και κυρίως οι μητροπολίται και γενικώς οι ανήκοντες εις τον κλήρον, δηλαδή οι πραγματικοί ηγέται του Έθνους»²⁸. Ο δε Ζανί Ζαντέ σημειώνει: «Τα σχέδια ετηρούντο μυστικά μεταξύ του Πατριάρχου, των Μητροπολιτών, των Παλάδων, των Δημογερόντων»²⁹.

Δια να κλείσουμε το θέμα αυτό, θα προσθέσουμε, ότι ενίστε τον 19ο αιώνα εγείρονταν αντιδράσεις όχι για την μη συμμετοχή των Κληρικών μας στον απελευθερωτικό Αγώνα, αλλά αντίθετα για τη συμμετοχή τους σ' αυτόν. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Κεφαλλονίτη κοσμοκαλόγηρου και ησυχαστή Κοσμά Φλαμιάτου (1786-1852)³⁰. Κατά τον

Φλαμιάτο η Αγγλία εκμεταλλεύθηκε τον Αγώνα του '21. Με την εμπλοκή του Κλήρου σ' αυτόν επεδίωξε «ίνα διεγείρη την παγκόσμιον, ει δυνατόν, περιφρόνησιν, μίσος, αποστροφήν και συνωμοσίαν κατά του Κλήρου, τόσον την εκ των Αρχών, όσον και την εκ του λαού. Δι' αυτόν τον σκοπόν προς τοις άλλοις εκίνησεν εμμέσως εις τους αρχηγούς της Φιλικής Εταιρείας και εισήχθησαν εν αυτώ ο Οικουμενικός Πατριάρχης, πολλοί Επίσκοποι και άλλοι εκ του Κλήρου της Ανατολής και εφάνησάν τινες εξ αυτών οπλοφορούντες εις το στάδιον του κατά των Οθωμανών πολέμου, φαινόμενον όλως μοναδικόν, αλλόκοτον και αποτρόπαιον, εις την Ορθόδοξον Εκκλησίαν...»³¹.

Δεν θα ασχοληθούμε με την ορθότητα ή όχι των κρίσεων του Φλαμιάτου, που έχει το δικό του πρίσμα θεωρήσεως.

Το σκανδαλιστικό για ησυχαστές σαν τον Φλαμιάτο είναι η συμμετοχή του Κλήρου στις πολεμικές επιχειρήσεις («οπλοφορία») και σε μια συνωμοτική Εταιρεία, όπως η Φιλική. Την τελευταία θεωρεί κατευθυνόμενη «εμμέσως» από την Αγγλία. Μάλλον, συνεπώς, αυτό προσκρούει στη συνείδησή του, ότι δηλαδή η Επανάσταση εξυπηρετούσε τους σκοπούς της Δύσεως. Σ' αυτό ακριβώς, πιστεύουμε, έγκειται η αντίθεσή του. Ότι ο Κλήρος της Ελλάδος, εν αγνοία του, εξυπηρετήσε σκοπούς αλλοτρίους και όχι τα όνειρα της Ρωμηοσύνης. Ο Φλαμιάτος γράφει στη δεκαετία του 1840, όταν πολλά πια έχουν αποσαφηνισθεί. Σημαντικό, όμως, είναι ότι θεωρεί τον Οικουμενικό Πατριάρχη μέλος της Φιλικής Εταιρείας, σ' αντίθεση με τους σημερινούς επικριτές του. Για τους παραδοσιακούς ορθοδόξους, όμως, αυτό ήταν το σκάνδαλο και όχι το αντίθετο. Ο Γενάρχης της Ρωμηοσύνης να υποθάλλει κινήσεις, που στρέφονταν εναντίον της... Γι' αυτό μιλήσαμε παραπάνω για «θυσία» και «αυθυπέμβαση» του Ράσου. Η εθναρχική πολιτική εγκαταλείφθηκε για χάρη της ελευθερίας της Ελλάδος³². Η Ρωμαϊκή Εθναρχία θυσιάστηκε, εκούσια, για την ελευθερία της Ελλάδος. Ο Όθωνας στα 1833 θα πάρει για τους Έλληνες, πολιτικά και εκκλησιαστικά, τη θέση του Εθνάρχη Οικουμενικού Πατριάρχη. Η αγανάκτηση του Φλαμιάτου εστιάζεται, ακριβώς, στην αντίθετη κατεύθυνση από τις αιτιάσεις των επικριτών του Κλήρου. Το Ράσο θυσίασε τα πάντα για την Ελλάδα και την εθνική αποκατάστασή της.

Συμπερασματικά:

Η συμμετοχή του Ράσου στους εθνικούς μας αγώνες δεν είναι, ασφαλώς, ο μοναδικός λόγος της παρουσίας του Κλήρου στην κοινωνία μας. Κύρια αποστολή του Ράσου είναι το έργο του ιατρού στο «Πνευματικόν Ιατρείον» της Εκκλησίας για την πνευματική και υπαρκτική αποκατάσταση του ανθρώπου μέσα στο Σώμα του Χριστού. Η Εκκλησία δεν μπορεί ποτέ να θεωρείται ως ένας συμβατικός θεσμός, κοινωνικού χαρακτήρα, μέσα στον υπόλοιπο κρατικό και εθνικό βίο, με σκοπό να σώζει απλώς την ιστορική διάσταση.

Εν τούτοις η Ορθόδοξη Εκκλησία, και μάλιστα η Ελλαδική, πρωτοστατεί σ' όλους τους απελευθερωτικούς μας αγώνες. Γιατί; Διότι τούτο απορρέει από την πίστη της για τον κόσμο και τον άνθρωπο. Η Ορθοδοξία βλέπει την ελευθερία ως φυσικό κλίμα αναπτύξεως και πραγματώσεως του ανθρωπίνου προσώπου. Πραγματική δε ελευθερία είναι η δυνατότητα κοινωνίας του ανθρώπου με το Θεό και τους συνανθρώπους του, σε βαθμό γνησιότητας, πληρότητας και αυθεντικότητας, έξω δηλαδή από κάθε αναγκαστικότητα. Η ανθρώπινη ελευθερία εντάσσεται στα πλαίσια του θελήματος του Θεού και είναι (και ως εθνική-κοινωνική) έννοια καθαρά θεολογική-εκκλησιαστική³³.

Ο Ορθόδοξος Κλήρος δεν μπορεί να μη συμμετάσχει στους εθνικούς-απελευθερωτικούς αγώνες, διότι το έργο του και στην περίοδο της ειρήνης είναι απελευθερωτικό. Αγώνας για την καταξίωση του Ρωμηού, ως απελευθέρωση από τα δεσμά της εσωτερικής δουλείας, της αμαρτίας³⁴. Η εσωτερική δε δουλεία κατά κύριο λόγο επιφέρει και την εξωτερική. Διότι δουλεία δεν είναι, κυρίως, η αναγκαστική υποταγή, αλλά η εσωτερική υποταγή και ταύτιση με τον κατακτητή, η νέκρωση του πνεύματος αντιστάσεως και του ψυχικού δυναμισμού. Γι' αυτό και πιστεύουμε, ότι η σημαντικότερη προσφορά του Ράσου στο Έθνος μας δεν ήταν τόσο η συμμετοχή του Κλήρου στις ένοπλες εξεγέρσεις και συγκρούσεις, όσο η συμβολή του Ράσου στη συντήρηση του ελληνορθόδοξου φρονήματος του Γένους και της αγάπης του προς την ελευθερία. Χωρίς αυτές τις προϋποθέσεις δεν θα μπορούσε να υπάρξει Εικοσιένα.

1. Βλ. το κεφάλαιο «Το ανολοκλήρωτο '21» στον Γ. Δ. ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΥ, Παράδοση και Αλλοτρίωση, Αθήνα 2001⁵, σ. 191.
2. Βλ. τη σπουδαία ανάλυση του καθ. π. ΙΩΑΝΝΟΥ ΡΩΜΑΝΙΔΟΥ, στο έργο του: Το προπαιτορικών αμάρτημα, Αθήνα 1989, σ. ιδ' ε.ε.
3. ΡΗ. SHERRARD, Δοκίμια για το Νέο Ελληνισμό, Αθήνα 1971, σ. 296 ε.
4. Θ. ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ, Διήγησις συμβάντων ελληνικής φυλής, εκδ. Πάπυρος, Αθήναι, σ. 29.
5. ΧΡ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, Ιστορία τακτικού στρατού, σ. 265. Βλ. στον Π. ΓΕΩΡΓΑΝΤΖΗ, Οι Αρχιερείς και το Εικοσιένα, Ξάνθη 1985, σ. 189.
6. Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ, Ιστορία των Ελληνικού Έθνους, τόμ. 7, Αθήναι 1925, σ. 216/17.
7. Παραθέματα βλ. στον Π. ΓΕΩΡΓΑΝΤΖΗ, όπ.π., σ. 190 ε.ε. Πρβλ. σ. 248 ε.ε. «Διακηρύξεις εθνοσυνελεύσεων», «κρίσεις συγχρόνων με την Επανάσταση ιστορικών».
8. Παραθέματα σχετικά βλ. στον Π. ΓΕΩΡΓΑΝΤΖΗ, όπ.π., σ. 197 ε.ε. και 234 ε.ε. Για να γίνει συνειδητή η φθορά εκ μέρους του δυτικού διαφωτισμού, αρκεί να σημειώσουμε, ότι μεταξύ των επικριτών του Πατριάρχου Γρηγορίου Ε' δεν είναι μόνο μαρξιστές, αλλά και ο χριστιανός καθηγ. Αλέξ. Τσιριντάνης. Στο ίδιο, σ. 198-99: Το Οικουμενικό Πατριαρχείο «δεν ήθελε την Επανάσταση και ο Πατριάρχης την αφώρισε. Βρέθηκαν μερικοί να πουν πως τάχα ο τρομερός αφορισμός ήλθε και στον Μωριά και ήθελε να δέσει τα χέρια του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη· θα μπορούσε βέβαια ο Πατριάρχης να είχε κατά κάποιο τρόπο διαμηνύσει στο λαό, να μη πάρουν στα σοβαρά τον αφορισμό. Τέτοιο πράγμα, όμως, δεν έγινε, γιατί απλούστατα, ο αφορισμός ήταν αληθινός και "σπουδαίος". Έγινε στα σοβαρά, σοβαρώτατα» (Βλ. ΑΛΕΞ. ΤΣΙΡΙΝΤΑΝΗ, «Το Εικοσιένα», στο περιοδ. Συζήτηση, τεύχ. 195, Ιανουάρ. 1977, σ. 2). Το κείμενο του καθηγ. Τσιριντάνη «αποδεικνύει, ότι η "παρερμηνεία" δεν είναι προνόμιο "αντορθόδοξων" και "αυθελληνικών" ιδεολογιών». Το τραγικό, όμως, στην περίπτωση και σκανδαλώδες συνάμα για σοβαρό και ανεγνωρισμένο επιστήμονα, είναι όχι μόνο η απουσία γνώσεως, αλλά και ενδιαφέροντος (στα 1977!) για γνώση της σχετικής με το θέμα βιβλιογραφίας, που δίνει απάντηση στα μετέωρα ερωτήματά του. Από πλευράς δε στενά επιστημολογικής διερωτάται κανείς, αν ο επιστήμων δικαιούται να αδιαφορεί για το λόγο των ειδικών στην έρευνα. Και μια αφελής απορία: Και αν ακόμα ο άγιος Πατριάρχης «είχε διαμηνύσει στο λαό... κ.λπ.» (και είχε πράγματι «διαμηνύσει»· βλ. Ι. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ, Ο Γρηγόριος ο Ε' μέσα από τα έγγραφα και τις πηγές του αγώνα, Αθήνα 1988, σ. 21 ε.ε.), πού θα το εύρισκε ο Αλ. Τσιριντάνης; Τοιχοκολλημένο σε κάποια δημόσια πλατεία; Καλά έλεγε ο μακαρίτης και «άθεος» Γιάννης Σκαρίμπας, «από την ψόφα του Κοραή δεν απαλλάχθηκε ακόμη το Έθνος»...
9. Βλ. το τεύχος Μαρτίου 1983, έτ. 34/ τεύχος 556, σ. 3: «Οι κοτσαμπάσηδες και ο ανώτερος κλήρος στην πλειοψηφία τους είτε σύρθηκαν στην επανάσταση, γιατί δεν μπορούσαν να κάνουν διαφορετικά μπροστά στο γενικό ξεσηκωμό, είτε προσχώρησαν υστερόβουλα μπροστά στο γενικό ξεσηκωμό, αποβλέποντας σε μια νέα μορφή κυριαρχίας πάνω στον επαναστατημένο λαό (...). Ο ανώτερος κλήρος, με λίγες φωτεινές εξαιρέσεις, πολέμησε την επανάσταση με τα μέσα που διέθετε και με επικεφαλής τους Πατριάρχες των αφορισμών (Γρηγόριο Ε', Πολύκαρπο Ιεροσολύμων)». Πρβλ. Π. ΓΕΩΡΓΑΝΤΖΗ, όπ.π., σ. 201. Αυτό, που έχει σημασία είναι, ότι το πνεύμα του «λαϊκισμού» εμποδίζει το κείμενο να λάβει υπόψη τις περιπτώσεις, που αρχηγοί, όπως ο Κολοκοτρώνης, με την απειλή των όπλων κράτησαν τμήματα του λαού στις μάχες, εμποδίζοντας την λιποταξία τους. Έτσι καταντά η ερμηνεία μονομερής και ιδεολογική.
10. Βλ. στον Π. ΓΕΩΡΓΑΝΤΖΗ, όπ.π., σ. 238ε.
11. Τις νεώτερες μελέτες για το πρόσωπο βλ. στη Βιβλιογραφία.
12. Βλ. Ι. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ, όπ.π.
13. Βλ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ Θ. ΖΩΡΑ, Ο απαγχονισμός του Πατριάρχου Γρηγορίου του Ε' ες την έκθεση του Ολλανδού Επιπετραμμένου Κωνσταντινουπόλεως Αθήναι 1976, σ. 4ε.

- 14.** Μπορεί να αποκληθεί πρώτος μάρτυρας του Αγώνος της Ανεξαρτησίας μας.
- 15.** Η Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Εκδοτικής Αθηνών, τόμ. ΙΒ', σ. 32 και 36 (Α. Δεσποτόπουλος) γράφει σχετικά: «Επικρίθηκε εν τούτοις ο Πατριάρχης και επικρίνεται ακόμη, επειδή έστερξε στον αφορισμό και έστειλε τις νουθετικές εγκυκλίους. Οι επικριτές, όμως, δεν αναλογίζονται τι θα πάθαινε το Έθνος, αν ο Πατριάρχης τηρούσε αρνητική στάση απέναντι στις αξιώσεις του Σουλτάνου. Συμμορφώθηκε, άλλωστε, τότε ο Πατριάρχης προς την σταθερή παράδοση της Εκκλησίας, που με παρόμοια στάση κατόρθωσε σε ανάλογες κρίσιμες περιστάσεις να σώζει το Γένος. Άλλωστε θα ήταν εντελώς παράλογη και ανεύθινη διαφορετική απόφαση. Αν δεν γινόταν ο αφορισμός, ήταν σχεδόν βέβαιο, ότι θα εξοντώνονταν εκατοντάδες χιλιάδες ορθοδόξων χριστιανών».
- 16.** Κατά την «Προκήρυξη» του Σουλτάνου (ΥΑΤΑ), «ο δόλιος Ρωμηός Πατριάρχης, καίτοι κατά το παρελθόν είχε δώσει πλαστά δείγματα αφοσιώσεως, όμως, κατά την περίπτωσιν ταύτην, μη δυνάμενος να αγνοή την συνωμοσίαν της επαναστάσεως του έθνους του [...] γνωρίζων δε ο ίδιος και υποχρεωμένος να γνωστοποίηση και εις όσους το ηγγύουν, ότι επρόκειτο περί επιχειρήσεως ματαιάς, ήτις ουδέποτε θα επετύγχανε [...], όμως, ένεκα της εμφύτου διαφθοράς της καρδίας του, ου μόνον δεν ειδοποίησεν, ουδέ επετίμησε τους αφελείς [...], αλλά, κατά τα φαινόμενα, αυτός ο ίδιος, όπισθεν των παρασκηνίων, έδρα κρυφίως, ως αρχηγός της επαναστάσεως...» (Γ. ΖΩΡΑ, όπ.π., σ.9). Ο Σουλτάνος, γνώστης των πραγμάτων, δίνει την ερμηνεία του, που αποδεικνύεται σοβαρότερη από εκείνη νεωτέρων, όπως ο Γ. Καρανικόλας.
- 17.** Βλ. στον Π. ΓΕΩΡΓΑΝΤΖΗ, όπ.π., σ. 263ε.
- 18.** Στο ίδιο, σ. 206 ε.ε.
- 19.** Στο ίδιο, σ. 210-11.
- 20.** Βλ. την εκτενή και εμπειριστατωμένη έκθεση στον Π. ΓΕΩΡΓΑΝΤΖΗ, όπ.π., σ. 261 ε.ε.
- 21.** Γ. ΚΟΡΔΑΤΟΥ, Η κοινωνική σημασία της Ελληνικής Επαναστάσεως, σ. 144, Πρβλ. Π. ΓΕΩΡΓΑΝΤΖΗ, όπ.π., σ. 214,463.
- 22.** Π. ΓΕΩΡΓΑΝΤΖΗ, όπ.π., σ. 215 ε.ε.
- 23.** Το Εικοσιένα και η αλήθεια, τόμ. Α', σ. 59 και Β', σ. 93.
- 24.** Ο GORDON λ.χ., ιστορικός του Αγώνα (Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως, μετάφρ. Β. Βράχα, τόμ. Α', σ. 134), γράφει: «Δεν τολμούμε να βεβαιώσουμε, πως ο Πατριάρχης και τα μέλη της Συνόδου ήταν απόλυτα αθώοι συνωμοσίας κατά του κράτους. Αντίθετα, έχομε λόγους να πιστεύουμε, ότι ο Γρηγόριος γνώριζε την ύπαρξη της Εταιρείας και ότι μερικοί από τους άλλους Ιεράρχες ήταν βαθειά πλεγμένοι στις μηχανορραφίες της».
- 25.** Βλ. στον Π. ΓΕΩΡΓΑΝΤΖΗ, σ. 240.
- 26.** Λεπτομερή ανάλυση βλ. στο ίδιο, σ. 281 ε.ε.
- 27.** Βλ. τις μελέτες: ΝΙΚΗΦ. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΥ, Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως κατά τους Τούρκους ιστοριογράφους, Αθήναι 1960. Ι. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ, Ιστορικές Γραμμές, τόμ. Α', Λάρισα 1979.
- 28.** Ν. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΥ, όπ.π., σ. 167. Ι. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ, όπ.π., σ. 240.
- 29.** Ν. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΥ, σ. 107. Ι. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ, σ. 240.
- 30.** Βλ. Γ. Δ. ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΥ, Κοσμάς Φλαμιάτος (1786-1852). Ένας μάρτυρας της ορθοδόξου παραδόσεως στο Ελληνικό Κράτος, ανάτ. από τη Θεολογία, Αθήναι 1987.
- 31.** ΚΟΣΜΑ ΦΛΑΜΙΑΤΟΥ, Άπαντα, εκδ. «Σπανός», Αθήναι 1976, σ. 96/7.
- 32.** Για το ίδιο πράγμα «κατηγορεί» το Οικουμενικό Πατριαρχείο και ο Ράνσιμαν: «δεν θα μπορούσε το Πατριαρχείο να είχε γίνει η δύναμη, που θα συγκέντρωνε τον ορθόδοξο κόσμο και έτσι θα εξουδετέρωνε τις κεντρόφυγες τάσεις του βαλκανικού εθνικισμού; Η ευκαιρία χάθηκε. Το Πατριαρχείο μάλλον ελληνικό, παρά Οικουμενικό» (όπ.π., σ. 694).
- 33.** Βλ. ΜΑΡΚΟΥ Α. ΣΙΩΤΟΥ, «Η θρησκευτική αξία της εθνικής ελευθερίας», στην Ε.Ε.Θ.Σ.Π.Α., τ. Κ' (1973), σ. 41-70.

34.π. Γ. Δ. ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΥ, «Θεολογία απελευθέρωσης» και «Θεολογία ελευθερίας» στο περ. Κοινωνία, τ. ΑΒ' (1989), σ. 51-61.

ΠΗΓΗ: "ΘΕΟΔΡΟΜΙΑ"

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΔΙΔΑΧΗΣ

ΕΤΟΣ Η • ΤΕΥΧΟΣ 1 • ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ – ΜΑΡΤΙΟΣ 2006